

Б.С. Строцень, М.О. Ягодинська

НОВА ПАМ'ЯТКА ЛИПИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ

The information is presented on the research of Pronyatyn VI, a new settlement of Lypytska culture discovered in outskirts of Ternopil (Pronyatyn housing estate) at Zarichna Street.

У 2008 р. під час проведення ДП ОАСУ Подільська археологія археологічної експертизи земельної ділянки в м. Тернопіль (мікрорайон Пронятин) відкрито поселення липицької культури Пронятин VI. Пам'ятка займає другу—третю надзаплавні тераси високого правого берега в середній течії р. Серет з чітким ухилом на схід, на північно-західній околиці м. Тернопіль.

Територію поселення частково зруйновано одноповерховою забудовою XIX—XX ст. Розкрито 100 м² культурного шару потужністю від 0,9 до 2,1 м. Він насичений численними фрагментами ліпної і гончарної кераміки переважно липицької культури, незначна частина фрагментів відноситься до періоду середньої бронзи, ранньозалізного часу, культури Лука Райковецька, X—XIII ст. та XIX—XX ст. Виявлено 30 різночасових об'єктів (рис. 1), переважно господарські ями та траншеї XIX—XX ст. Про це свідчать фрагменти пізньої кераміки та характерний колір заповнення — чорний з дрібними уламками обмазки та дрібними вуглинами. Його чітко було помітно на тлі давнього культурного шару темно-коричневого кольору. Всі пізні об'єкти пов'язані з верхнім перевідкладеним шаром. Давніми виявилися лише 10 — 1, 1а, 2, 3, 9, 14, 17, 24, 29, 30. Із них 1 і 29 — наземні будівлі, 9 і 30 — опалювальні пристрої, решта — господарські ями.

Об'єкт 1 — сліди споруди, зведеної в культурному шарі. На глибині 0,4—0,5 м від денної поверхні зафіксовано скупчення обмазки. Воно неправильної форми, 3,55 × 1,85 м, товщина до 20 см, складалося з відносно невеликих, аморфних шматків обмазки, вірогідно з покрівлі бу-

динку. Між ними знайдено фрагменти ліпної та гончарної кераміки, роги косулі, корови, фрагментовану кам'яну сокиру з мергелю, біконічне глиняне пряслице, крем'яний відбійник, мідний дротик та фрагментовану дрібну мідну намистину. Нижче знаходився черинь вогнища (розміри 0,7 × 0,6 м, товщина 0,15 м) та ще одне скупчення обмазки розмірами 1,8 × 1,2 м і максимальною товщиною 16 см, можливо, від зруйнованої стіни. На відміну від попереднього рівня, тут були великі шматки обмазки плоскі з однієї сторони і гранчасті з другої, з відбитками від жердин. Нижче череня і другого завалу обмазки в передматериковому шарі виявлено три стовпові ями.

Кераміку, виявлену в житлі, можна поділити на кухонну та столову, ліпну й гончарну. Кухонну кераміку представлено фрагментами грубих ліпних горщиків та мисок з шерехатою поверхнею, на якій виступають зерна крупнофракційного шамоту, з короткими майже прямими горизонтально зрізаними або заокругленими вінцями. Колір сіро-коричневий, сірий або коричневий, плямистий. Є також ліпний посуд, заглажений у верхній частині і шорсткий або храпуватий у нижній (рис. 2, 1, 3). Знайдено також глиняні диски з пальцевими вдавленнями із зворотної сторони (рис. 2, 5) або заглибленими насічками по краях. Столовий посуд представлено горщиками, мисками та чашами (рис. 2, 2). Він мав тонші стінки, заглажений зсередини (іноді лискований), зовні лискований. Колір чорний, темно-коричневий або сірий. Домішки — дрібний шамот, інколи дрібний пісок, можливо, природний. Кераміка ліпна, ліпна поправлена на гончарному крузі, гончарна сіроглиняна.

Ще одну наземну будівлю (**об'єкт 29**), від якої лишився розвал глиняної обмазки, ви-

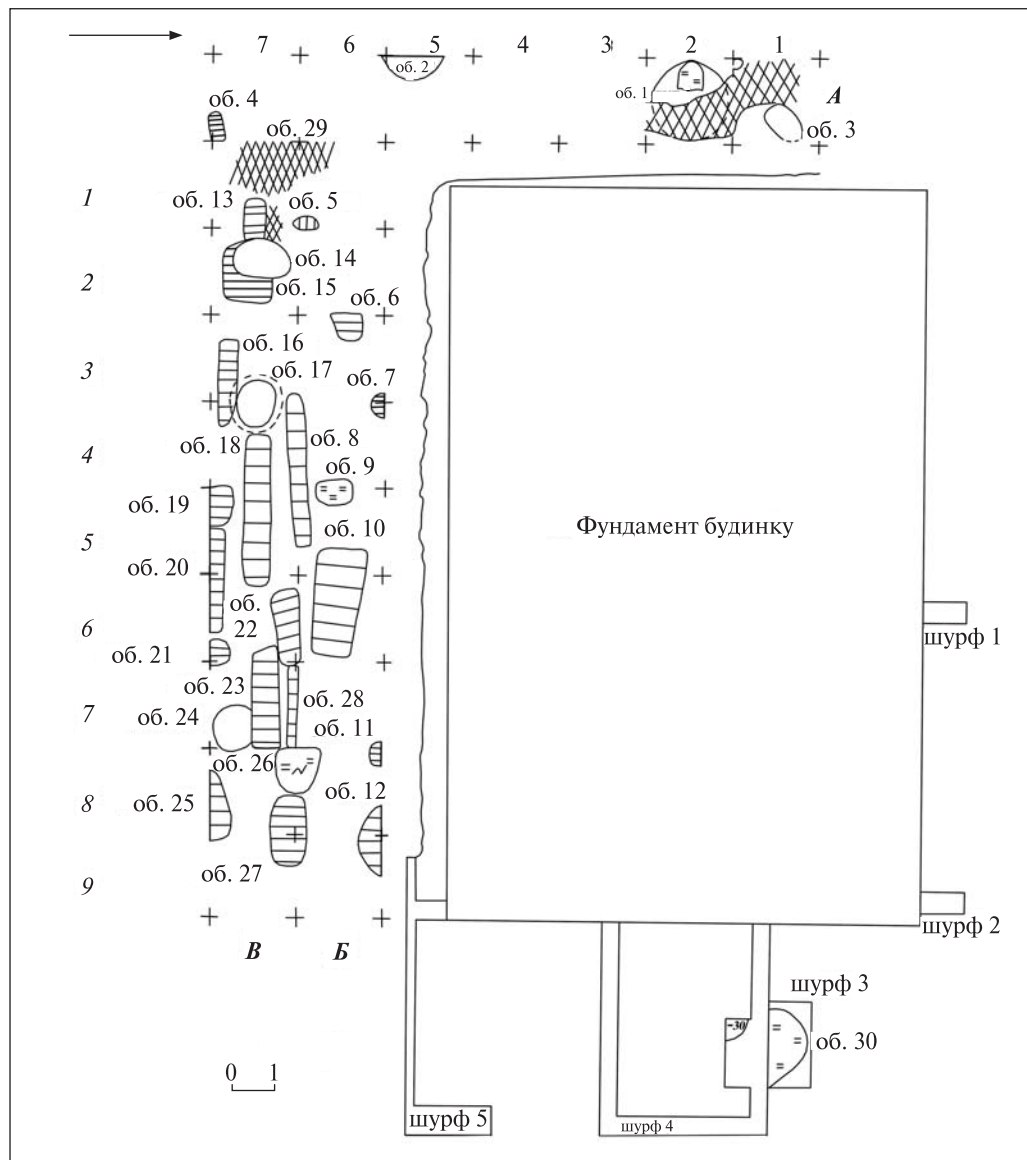

Рис. 1. Поселення Пронятин VI. План дослідженої частини

явлено на глибині 0,65 м від денної поверхні. Розміри розвалу 1,9 × 2,2 м. Під ним в передматериковому шарі зафіксовано дві стовпові ями завглибшки 20—35 см, діаметр 50 см, та скупчення каміння. В розвалі знайдено фрагменти гончарної кераміки I—II ст., ліпних горщиків з храпуватою поверхнею.

Господарські ями липицької культури простежені в різних частинах розкопу. Всього їх шість.

Під об'єктом 1 знаходилася господарська яма (*об'єкт 1а*), округла в плані, розмірами 1,95 × 1,9 м, глибина 0,8 м від материка. Заповнення ями чорно-коричнєве, гумусоване, з домішкою материкової глини. На дні стовпова яма діаметром 20 см, глибина 10 см. Стіни ями нерівні, з підбоям, з округлими кутами, дно

опукле. В заповненні зафіксовано фрагменти столової та кухонної кераміки I—II ст., обмазку з відбитками дерев'яних конструкцій та рослинними домішками, а також череп хижака (можливо, лисиці або собаки).

Об'єкт 2 діаметром 1,50 м, глибина 1,45 м. Це господарська яма округла в плані, з нерівними троху розширеними донизу стінами, заокругленим переходом від стін до дна та рівним дном. У придонній частині (за 20 см від дна) знайдено глиняне опуклобоке пряслице, заготовку для крем'яного знаряддя, крем'яні відщепи, шматки обмазки, серед яких була шлакована, фрагменти кухонного посуду з крупнофракційними виступаючими назовні домішками шамоту, і уламки ліпного з двостороннім лощенням горщика.

Ще одна господарська яма (*об'єкт 14*) підовальної форми, розмірами 1,4 × 0,85 м, глибина 0,85 м від рівня давньої поверхні. Стіни нерівні, розширені підбоям до дна, дно опукле. З південного боку від об'єкта в передматериковому шарі знайдено глиняне пряслице з потрійними короткими насічками. В заповненні зафіксовано фрагмент крем'яного серпа, денце ліпного горщика, фрагменти кухонного посуду з крупнофракційними виступаючими назовні домішками шамоту та вапняку, трапилися стінки з паралельними пальцевими розчосами, два фрагменти стінок ліпних горщиків з валиками, в одному випадку нерозчленованим. Виявлено також столовий посуд — лощена з двох сторін мисочка та горщик.

Господарська яма (*об'єкт 17*) підовальної форми розмірами по дну 1,4 × 1,1 м, зверху — 0,9 × 1,1 м, глибина 1,95 м від денної поверхні і 0,65 від давньої поверхні. Стіни розширені підбоям, дно рівне. Заповнення ями таке саме, як і в попередніх об'єктах I—II ст. — чорнокоричневе, з фрагментами кераміки, дрібними шматками обмазки та вуглинями. В придонній частині ями зафіксовано лінзу попелу (товщина 40 см, діаметр 70 см) з фрагментами обмазки та перепаленим камінням. У заповненні ями знайдено фрагмент косозрізаного вінця гончарної чорнолощеної посудини з плічком, оформленим ребром, вінце ліпного горщика, уламок точильного бруска з пісковику, фрагменти вінця миски з пальцевим вдавленням і ліпного горщика, лощену ручку від ліпного горщика.

Господарська яма (*об'єкт 24*) округлої форми, діаметр 1,05 м, глибина 1,20 м від денної поверхні. В світло-коричневому суглинковому заповненні простежено дрібні фрагменти глиняної обмазки та кераміки, а також знайдено дуже кородований залізний ніж.

У культурному шарі на глибині 0,45 м від сучасної поверхні виявлено черинь вогнища (*об'єкт 9*), 0,85 × 0,75 м, округлої форми. На ньому лежали кістка тварини та розвал ліпного горщика, прикрашеного фігурно оформленим наліпом-«розеткою» (рис. 2, б). Подібні стінки з наліпами знайдено у культурному шарі.

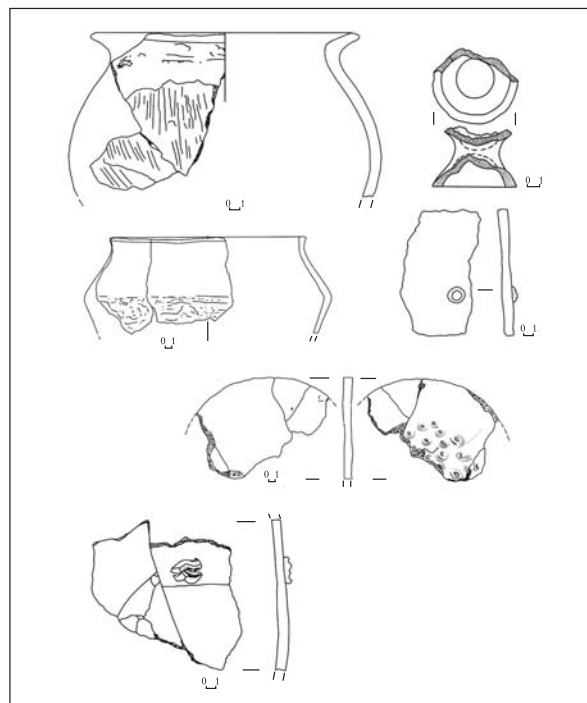

Рис. 2. Поселення Пронятин VI. Фрагменти кераміки: 1, 3, 5 — об'єкт 1; 6 — об'єкт 9

Ще один черинь від вогнища або печі (*об'єкт 30*) відкрито на місці будівельної траншеї (рис. 1) і на глибині 0,6 м від денної поверхні. Черинь влаштовано таким чином: на підсипку з чистого крупнозернистого піску покладено шар глини. Розміри його 1,70 × 1,05 м, товщина перегорілого шару 5—7 см.

У культурному шарі поселення липицької культури знайдено два кістяні предмети: проколку з рогу косулі з зашлифованою робочою частиною, п'ятку обрізано ножем; кістяну двобічну проколку з фрагмента трубочасті кістки зі слідами стругання ножем. Поверхня добре зашлифована і залощена.

На археологічній карті Тернопільської обл. до 2008 р. існувало лише 16 пам'яток (поселень та поховань) липицької культури, з них досліджувалося п'ять. Вони зосереджені переважно в Бучацькому, Монастириському, Заліщицькому, Збаразькому та Лановецькому р-нах. Поселення Пронятин VI є першою пам'яткою, відкритою в центральній частині області.

